

Проектот е финансиран од Европската Унија

Предлог модел за реинтеграција и рехабилитација на жени жртви на семејно насилство

Состојбата во државата

Во Македонија, секоја трета жена е жртва на семејно насилство. За оваа појава или се молчи, или пак жртвите се принудени сами да се борат за своите права, бидејќи со години наназад изостанува поддршка од институциите. Реперкусиите од игнорирањето на овој проблем се далекусежни и оставаат простор, жените жртви на семејно насилство да се вбројат во една од најранливите групи, која истовремено се справува со повеќе сериозни животни предизвици. Системот за заштита за жените жртви на семејно насилство затајува. Правењето на план за напуштање на насилникот секогаш го вклучува домувањето и понатамошната финансиска стабилност. Многу мал дел од жените во Македонија имаат имот на свое име или пак живеат во стан/куќа во нивна сопственост. Затоа и напуштањето на заедничкото живеалиште значи или враќање кај родителите, или изнајмување стан/куќа под кирија која најчесто неможат да си ја дозволат и дополнително го оптоварува и онака нискиот буџет. Опцијата е или бездомништво, или насилство. Овој факт неретко е и една од причините за останување во насилната средина. Државата покрај обезбедување на доволен број на Шелтер центри за згрижување на жените жртви на семејно насилство и останати сервиси за поддршка, мора да развие и социјални мерки кои би вклучувале финансиска и материјална помош во првите две до три години од напуштање на насилната средина, а кои ќе им помогнат на жените жртви во ресоцијализацијата и отпочнување на нов живот без насилство. Дури и шелтер центрите да се функционални, можноста за нивно згрижување таму е три месеци со можност за продолжување на уште три што секако не го решава проблемот на понатамошна егзистенција. Дополнително, средствата кои треба да ги добиваат од другиот родител за издршка на децата се или прениски и не се доволни ни за задоволување на основните потреби, или воопшто не се исплаќаат. Ваквата безизлезна ситуација ги приморува да се вратат кај насилникот. Друга група жени пак, пријавува семејно насилство во полиција, но се застанува тука поради нефункционалноста на институциите, трети се враќаат кај своите семејства и многу често живеат во пренаселени домови или пак се сместени во домови на свои роднини. За жал, има недостаток на податоци во однос на ова прашање каква е нивната географската распространетост и кои се нивните потреби од аспект на социјална заштита, здравствена заштита, вработување. Сето ова е потребно за да се направат соодветни интервенции, пред се во законот за социјална заштита кој од почетокот на оваа година е во процес на измени и дополнувања.

Проектот е финансиран
од Европската Унија

Жените жртви на семејно насилство се соочуваат со силни трауми од преживеаното насилство, но и со дополнителни предизвици и отежнителни околности кои ги прават исклучително ранливи и откако ќе ја напуштаат насилната средина. Самиот процес на напуштање на насилната средина е процес кој треба да им овозможи безбеден и сигурен живот без насилство, на жртвите и нивните деца. Безбедноста и сигурноста во поширока смисла означуваат и стабилност, особено економска стабилност и безбедно живеалиште.

Семејното и интимно партнерското насилство влијаат врз економската сигурност на жртвите и нивните деца на повеќе начини, пред сè е еден од најсилните фактори за жената да биде спречена да ја напушти насилната средина. Жените кои се жртви на семејно и интимно партнерско насилство, а се во процес на образование, може да бидат присилени да го прекинат образованието, и со тоа да бидат лишени од подобра можност за приходи и финансиска стабилност и независност во иднина¹. Жртвите на семејно насилство често пати не можат да го задржат вработувањето ако се вработени или воопшто не можат да се вработат поради контролирачкото однесување на нивниот партнер, сторител на насилството. Со тоа се создава силен ризик од невработеност во текот на целиот животен век на жена жртва на семејно или интимно партнерско насилство².

Последното истражување на ОБСЕ, кое беше спроведено во текот на 2018 година, на балканскиот регион, ја опфати и Република Северна Македонија. Клучните наоди на истражувањето истакнуваат дека сите жени, без разлика на нивниот економски или социјален статус, може да искушат насилство, но кај некои жени има значително поголем ризик. Тоа се жените кои живеат во сиромаштија, економски зависни жени и жени кои имаат деца. 60% од жртвите на насилство од својот партнер биле контролирани од сторителот, немале никаков или имале контролиран пристап до финансии, и нивните деца биле користени како средства за уцена за жената да не го напушти партнерот. Од сите испитани жени, 1 од 5 или 19% се жртви на економско насилство од партнерот³. Жените кои трпеле семејно насилство во минатото, а не биле во можност да обезбедат живеалиште и храна за себе и нивните деца во последните 12 месеци, повторно се соочуваат со повеќе форми на насилство (42%). Ова истражување покажа и дека жените кои ќе го пријават насилството во институциите, не добиваат соодветна помош и поддршка и се соочуваат со дополнителни предизвици. Една испитаничка истакнала дека откако пријавила повеќекратно физичко насилство од сопругот, од центарот за социјална работа и било понудено да престојува во засолниште за жртви на семејно насилство една недела, и ја советуваале потоа да се врати кај сопругот и да го реши проблемот директно со него. Друга испитаничка истакнала дека во центарот за социјална работа кон сеа се однесувале

¹ Adams, E., Measuring the Effects of Domestic Violence on Women's Financial Well-Being, 2011.

² Stylianou, Amanda. (2018). Economic Abuse Within Intimate Partner Violence: A Review of the Literature. Violence and Victims. 33. 3-22. 10.1891/0886-6708.33.1.3.

³ OSCE, OSCE-led survey on violence against women: Main report, Well-being and Safety of Women, 2018

Проектот е финансиран од Европската Унија

навредувачки и без почит бидејќи таа е лице со попреченост. Во Република Северна Македонија жените кои трпат семејно насилство не се одлучуваат да пријават и да ја напуштат насилната средина, бидејќи сметаат дека „ќе останат на улица“. Жените од албанска и ромска етничка припадност не смеат да го напуштат бракот, без разлика на тоа какво насилство трпат, бидејќи единствен начин да имаат живеалиште надвор од бракот е да се вратат кај родителите. Но, најчесто немаат поддршка од родителите или блиското семејство, бидејќи се смета дека жената не смее да го напушти сопругот без разлика на тоа дали трпи насилство. За жал, овој став преовладува во сите балкански земји кои беа дел од истражувањето.⁴

Сторители на семејно насилство го користат економското насилство за да ги ограничат можностите на партнерките и да ги направат финансиски зависни од себе. 94% од жртвите на семејно насилство, доживуваат и некоја од формите на економско насилство: ограничување на пристап до информации поврзани со финансии, ограничување на можноста за вработување, заработка и финансиска независност, управување со приходите на жртвата, креирање на долгови преку кредити и кредитни картички на име на жртвата, кражба на идентитет, нарушување на углед и штета на идентитетот, уништување на имот, злоупотреба на имот и слично⁵. Семејното насилство влијае и врз здравјето на жените жртви, правејќи ги помалку способни на пазарот на трудот, со што повторно се става во прашање одржувањето на економската стабилност за жртвата и нејзините деца, како и неможност да се обезбеди безбедно живеалиште. 20% или 1 од 5 жени жртви на семејно насилство кои ја напуштиле насилната средина страдаат од психосоматски последици и трауми, и истите покажале еден или повеќе симптоми на пост трауматски синдром од насилство како последица од преживеаното насилство.⁶

Економската нестабилност на жени жртви на семејно насилство, директно се отсликува како силен предизвик откако ќе ја напуштаат насилната средина. Пред сè, немањето финансиски средства ги оневозможува да обезбедат безбедно живеалиште за себе и своите деца. Задолженоста преку кредити, и кај оние кои се вработени, може да е силна пречка да имаат редовен и стабилен приход, како и да добијат договори за закупнина и истата да ја плаќаат редовно, доколку обезбедат живеалиште под кирија⁷. Според истражувањето на Бејкер и Кук за бездомништво, 38% од жени жртви на семејно насилство станале бездомнички во одреден момент од животот.

⁴ OSCE, OSCE-led survey on violence against women: Main report, Well-being and Safety of Women (111), 2018

⁵ Postmus, J. L., Plummer, S. B., & Stylianou, A. M., Measuring economic abuse in the lives of survivors: Revising the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 22(6), 692–703, 2015

⁶ Breiding, M., *Intimate Partner Violence in the United States*, 2014

⁷ Baker, Charlene K., Sarah L. Cook, and Fran H. Norris. 2003. "Domestic Violence and Housing Problems: A Contextual Analysis of Women's Help-Seeking, Received Informal Support, and Formal System Response," 2003, http://socialsciences.people.hawaii.edu/publications_lib/domestic%20violence%20and%20housing.pdf

Проектот е финансиран од Европската Унија

Според спроведеното истражување од страна на Асоцијацијата за истражување, комуникации и развој „Паблик“ „Бездомништво околу нас: јавно, скриено, потенцијално“⁸ публикувано во 2016 година, покрај јавното бездомништво (лица што немаат покрив над глава и живеат на улица), идентификуваше уште две концептуални категории лица на кои им се заканува бездомништво, и тоа: **потенцијално бездомништво** (лица што живеат во несигурно сместување, лица што живеат под закана од иселување, лица што живеат под закана од насилство и лица што живеат во неконвенционални живеалишта) и **скриено бездомништво** (жени згрижени во шелтри за жртви на семејно насилство; мигранти; лица што наскоро треба да бидат ослободени од затвор, од здравствени или други институции, а немаат на располагање живеалиште). Како најчести причини за **бездомништво** според резултатите добиено од истражувањето се наведуваат: **семејни конфликти: развод, неразрешени имотно-правни прашања, семејно насилство**, за **скриено бездомништво** освен горе наведените како дополнителни причини се нотираани и **насилство од страна на сопругот/ партнерот, развод, смрт на брачен партнер, нарушени семејни односи, психички стрес, финансиски долгови и хипотеки**, а за **потенцијалното бездомништво** се развод, семејно насилство, разведени или починати родители и нарушени семејни односи, се главните причините поради кои лицата го напуштиле домот и побарале помош од пријатели и од роднини.

Со оглед на различните економски околности во Република Македонија, потребно е да се изготват мерки и политики, со кои жените кои претрпеле насилство, било која форма на насилство, а се економски зависни од сторителот на насилството, да се обезбедат во одредена временска рамка, во која ќе бидат обезбедени за нормално секодневно функционирање, а притоа поткрепено како со финансиска помош, така и со психотерапевтска подготовка за самостоен живот надвор од насилната средина.

Развивањето на модели за финансиска поддршка/ социјални пакети е клучен чекор во процесот на воспоставување на сеопфатен систем на заштита и поддршка на жените жртви на семејно насилство и нивните деца кои донеле одлука да ја напуштат насилната средина.

⁸ http://public.org.mk/wp-content/uploads/2017/03/Isklucenost-Pravo-na-Domuvanje_2016.pdf

Проектот е финансиран
од Европската Унија

Национално законодавство

Во законот за социјална заштита⁹ донесен на 21.05.2019 година во чл.27-права на парична помош од социјална заштита има предвидено **додаток за домување**. Овој додаток независно од статусот на жртва на насилство им следи на сите лица кои се материјално и станбено необезбедени, а се корисници на минимален гарантиран приход и на лице кое до 18 годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, односно и по престанување на старателството, а најмногу до 26 годишна возраст. Поголемиот број на жени жртви на насилство кои паднале во моментален ризик за бездомништво при напуштање на насилната средина не ги исполнуваат законските услови за стекнување на ова право. Согласно истиот закон чл.62 на жртви на семејно насилство им следи еднократна парична помош која може да изнесува до **15.000 денари за обезбедување на итна заштита и згрижување**. Исто така може да им следи еднократната парична помош до 12.000 денари за задоволување на потребите на лице или семејство кое се нашло во положба на социјален ризик во случај на подолго лекување во здравствена установа, **како и за лице - жртва на семејно насилство за остварување на право на здравствена заштита и медицински третман**. Износите се еднократни и не го решаваат проблемот со згрижување и сместување на подолг рок за жртвите на семејно насилство.

Во делот социјални услуги како дел од услуги во заедница е предвидено согласно чл.83-**услуги на привремен престој** се обезбедува заштита и стручна помош на лица кои се наоѓаат во кризна состојба заради надминување на состојбата и нивна социјална интеграција. Корисници на услугата се: дете кое ќе се затекне без родителска грижа или како скита, дете жртва на злоупотреба, жртва на семејно насилство и родово базирано насилство, жртви на трговија со луѓе, бездомници. Оваа услуга се обезбедува во времетраење до три месеци, со можност за продолжување уште за три месеци, а во исклучителни случаи кога состојбата не е надмината до една година.

⁹ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf

Проектот е финансиран
од Европската Унија

Препораки

1. Жените жртви на насилство да се препознаат како посебно ранлива категорија во Законот за социјална заштита. Во законот да се предвиди посебна глава за Реинтеграција на жртви на семејно насилство која ќе опфати различни типови на социјална помош и услуги прилагодени на потребите на жртвите;
2. Воспоставување на Државен фонд за финансиска поддршка на жени жртви на насилство кои ја напуштиле насилната средина и се во социјален ризик. Под социјален ризик не се подразбира само невработеност, туку и неможност за задоволување на секојдневните потреби поради недоволни приходи и не поседување на имот на свое име;
3. Промена на дефиницијата на самохрани родители, а во насока на зголемување на опфатот на корисници на помошта предвидена за оваа ранлива категорија. Односно, вклучување на семејствата кај кои едниот родител (со кого децата не живеат) не ги исполнува своите родителски обврски и од аспект на одржување контакти со децата и воспитување, и од аспект на редовност во исплатата на издршката утврдена од Судот.
4. Формирање на државен фонд за исплата на издршка за деца, и превземање на обврската од страна на државата да си ги наплати долговите од родителот кој е задолжен од Судот да плаќа издршка.
5. Жените жртви на насилство да се препознаат како посебно ранлива категорија во Законот за домување; во Одлуката за распределба на социјални станови како и условите за нивно користење, како и да се измени методологијата врз основа на која се бодуваат определени категории на апликанти за социјален стан;
6. Да се донесе нов закон за социјално домување или да се дополни постоечкиот со посебен дел кој ќе го опфати социјалното домување, каде жените жртви на насилство ќе бидат препознаени;
7. Да се задолжат сите единици на локалните самоуправи согласно законските обврски да донесат свои годишни програми за социјална заштита и финансиска поддршка на жени жртви на семејно насилство;
8. Да се задолжат единиците на локалните самоуправи да водат база на податоци и евиденција за сите социјално ранливи категории кои живеат во нивната општина меѓу кои и посебно да ги евидентираат

Проектот е финансиран од Европската Унија

жени жртви на насилство и семејно насилство.

9. Да се развијат мерки за вработување прилагодени на потребите на жените жртви на семејно насилство.
10. Воведување на платено отсуство - адаптирање на законот за работни односи со што жртвите на семејно насилство ќе имаат право на 10 работни денови платено отсуство. Ваквата мерка помогне на жртвите во релокација, но и дополнително ќе ги потткне да го напуштат сторителот бидејќи нивниот финасиски статус поврзан со ризикот на губење на работното место речиси ќе го нема.

Предлог модел за реинтеграција на жените жртви на семејно насилство

Домување

Сместување во одреден временски период, од 6 месеци до најмногу до 2 (две) години од моментот на напуштање на насилната средина, се додека не биде целосно интегрирана во општествениот живот. Оваа мерка е насочена исклучиво за жртви кои не се во можност да обезбедат свој дом, немаат сопствено живеалиште, ниту пак може да го користат домот на своите родители. Државата со свои механизми и финансирање на службите и сервисите кои се надлежни за заштита на жртвата би креирале живеалишта за жртвите, кај кои нема ризик по безбедноста, во времетраење од најмногу 2 години, а во зависност од економската состојба на жртвата, нејзината стабилност, работна способност и останати клучни состојби кои би се процениле низ континуирано психолошко советување и водење на случајот од страна на специјализирани служби.

Психолошко советување

Подготовка на жртвата за соочување со нови предизвици надвор на насилната средина, без ризик од бездомништво (времено станбено обезбедена) и во ситуација на задоволени основни егзистенцијални потреби. Психолошкото советување потребно е да постои во целиот период на закрепнување на жртвата, соочувајќи се со новите предизвици кои произлегуваат од новата средина на живеење, ново работно место,

Проектот е финансиран од Европската Унија

како и нејзино информирање за сите права и обврски кои ги има, со цел за нејзина подготвеност за целосно самостоен живот, со целосно исклучување на ризикот да се врати во насилната средина или да западне во нова насилна врска. Промената на сликата за себе и зголемување на самодовербата е клучен фактор во превенирање на насилството и излегување од улогата на жртва.

Финансиска помош

При реална проценка на финансиската состојба на жртвата, да и биде овозможена финансиска помош, надоместок за основни потреби сопствени и на малолетни деца, кои се под нејзино старателство се до нејзино трајно вработување, а согласно нејзината работна способност и образование, кои би биле овозможени како пакет мерки. Во пакетот мерки би било вклучено:

- Ослободување од трошоци поврзани со образованието на децата (школски прибор, школски материјали, посетување на наставни активности кои бараат дополнителни плаќања и сл)
- Ослободување од партиципација за установи за предшколска возраст, како и останати трошоци поврзани со наставата во градинката
- Целосно ослободување од партиципација за здравствени услуги, вклучувајќи и набавка на лекови
- Ослободување од трошоци поврзани со јавен превоз за неа и нејзините деца (добивање на бесплатни месечни карти за јавен превоз)
- Овозможување на користење на директна финансиска помош од државата
- Надоместок на издршката за децата, доколку нема редовност во исплатата
- Воведување на воучер систем за пазарење (МТСП во соработка со граѓански организации/бизнис заедницата да воведат воучер систем кој ќе се користи за набавка на прехранбени/продукти за хигиена на жртвите на семејно насилство. Критериумите за добивање на воучерите може дополнително да се одредат врз база на еднократната помош, видот на сместување (краткорочно или догорочно) и слично.

Јавно образование и обука

Со цел за успешно закрепнување и овозможување жртвата да биде економски независна, а водејќи се од направената процена за постоечките вештини и капацитети на жената, да и се овозможи јавно образование и обука, која секако е во насока за нејзино вработување, усовршување и економско зајакнување. По

Проектот е финансиран
од Европската Унија

извршена проценка и увид во работната способност на жрвата би се изготвил индивидуален план со цел да и се овозможи соодветно образование или обука и доусовршување во насока на нејзино зајакнување и осамостојување.

Помош при вработување

Жртвите кои по добивање на примарна заштита, имаат можност да бидат сместени и секако успешно интегрирани во секојдневните обврски, да им се овозможи помош при вработување, со изработка на мерки и политики и евиденција за жртви за кои помошта при вработувањето би била примарна, согласно Закон, а во соработка со Агенцијата за вработување на РСМ, и секако со помош и насоки дадени од страна на Центрите за социјална заштита и граѓанските организации. Имено, потребно е мерките за поддршка при вработување да се изработат на начин на кој ќе бидат прилагодени на индивидуалните потреби на жртвите. Тоа подразбира, земање во предвид на фактот дека жртвите на семејно насилство откако ќе ја напуштат насилната средина најчесто функционираат како еднородителски семејства и можностите за вработување се помали, особено во ситуации кога има едно или повеќе малолетни деца (предшколска возраст).